

Орлова Н. І., Феденко О. О.
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ РЕАКТИВНОМУ МОВЛЕННЮ

Стаття присвячена актуальній та складній для студентів проблемі оволодіння діалогічною мовою. Автори звертають увагу на особливості навчання мовному спілкуванню як виду мовленнєвої, методичні та психологічні аспекти питання. Подані рекомендації з системної роботи викладача з матеріалом для розвитку розмовної практики.

Ключові слова: *підготовлена та непідготовлена мова, навички та вміння, діалогічна мова, реакція, спонтанність, мовна діяльність, попередні вправи, розвиток навичок мовлення, індивідуальні особливості, послідовність введення.*

Навчання мовленню передбачає оволодіння мовним матеріалом, створення у студентів навичок користування іномовною мовою і утворенню механізмів створення непідготовленої мови. Навички та вміння непідготовленої мови, її реактивність, спонтанність, темп розвиваються в діалозі; вміння і навички підготовленої мови з її ініціативністю, логічністю, послідовністю – в монологі. При цьому варто враховувати, що навчання непідготовленої мови потребує більше зусиль, ніж підготовленої. Це пов'язано з набуттям мовних автоматизмів, які забезпечують безпомилкове застосування в діалозі лексико-структурного матеріалу в темпі природному для даної мови.

В організації навчання мовленню повинні враховуватися взаємопов'язані особливості мовленнєвої діяльності: її ситуаційність (наявність обставин, що викликають мовне повідомлення); мотивованість (необхідність висловитись в певній ситуації); направленість (орієнтація висловлення на реципієнта); структурна оформленість (наявність певних засобів зображення адекватних для даного змісту).

В навчальному процесі використовуються ситуації, що створюються на основі баченого чи почутого студентами в момент мовлення; ситуації, пов'язані з щоденною діяльністю студентів; ситуації, засновані на їх життєвому досвіді і ситуації, створювані студентами, завдячуючи аудіовізуальним засобам. Ускладнення ситуацій відбувається в плані поступового відходу від особистого досвіду до уявного, що вимагає більш складних розумових операцій. Ситуація дає поштовх до висловлювання, однак для його здійснення потрібен аналіз структури ситуації, тобто визначення взаємного розміщення предметів і явищ в просторі і часі, виявлення взаємовідносин між особами, явищами і діями (причинно-наслідкові, родові, видові, результативні) і ставлення мовців до змісту мови та співрозмовника.

Висловлення думок іноземною мовою можливе лише при володінні мовним матеріалом і мовними операціями, що забезпечують позначення предметів, якостей, дій, суб'єктів, відносин між ними. В процесі вивчення

іноземної мови студенти виявляють все більшу самостійність як у визначенні змісту висловлювань на задану тему, так і у виборі лексичного і граматичного матеріалу для його вираження.

Як вже було зазначено раніше, діалог – це найприродніша форма мовної комунікації, проте у немовному вузі ще недостатньо уваги приділяється розвитку вміння безпосередньо обмінюватися думками іноземною мовою.

Вважати бесіду такою, що відповідає меті навчання, можна лише тоді, коли той, хто говорить, у процесі бесіди не тільки відповідає на запитання, не тільки реагує словесно на спонукання партнера, а й, керуючись власною ініціативою, ставить контр запитання, вносить зустрічні пропозиції, починає бесіду, спираючись на обстановку або поставлену мету.

Реактивне мовлення – це реакція на зовнішній стимул і залежно від ініціативної репліки співрозмовника може наблизитися або віддалитися від неї. Як правило студенти недостатньо володіють навичками реактивного мовлення. Дуже часто виявляється, що вони не вміють рівномірно розподіляти навантаження коли ведуть бесіду. Реактивність висловлювання співрозмовників, як правило, становить приблизно 30% від усього обсягу висловлювання і зводиться або до коротких відповідей, які не стимулюють продовження бесіди, або до висловів модально – оцінювального характеру типу: good, well, no, yes.

Таким чином результати перевірки у студентів навичок володіння іншомовним спілкуванням, свідчать про необхідність навчати студентів специфічних вмінь реактивного мовлення, а саме: висловлювати свої почуття з приводу почутого; давати інформацію на запит співрозмовника; відповідати на стимулюючу інформацію; спонукати співрозмовника повторити сказане; підхопити думку співрозмовника і продовжити її. На основі цих вмінь студенти можуть: а) з'ясувати інформацію у співрозмовника; б) уточнювати щось; в) доводити свою думку; г) спростовувати почуте та інше.

Вміння реактивного мовлення можуть бути сформовані в декілька етапів. Перший етап – формування навичок реактивного мовлення на рівні діалогічної єдності, другий – на рівні тексту і третій етап – формування самостійного вміння ініціативного і реактивного мовлення.

На першому етапі студенти виконують три групи вправ на розвиток реактивного мовлення. **Першу групу вправ** становлять частково детерміновані, які спрямовані на формування вміння з'ясувати щось з висловлювання співрозмовника, аргументувати свою думку, заспокоювати партнера, висловлювати своє ставлення до сказаного тощо.

Наводимо приклади вправ на формування вміння з'ясувати інформацію у співрозмовника.

– Find out the information you are interested in: the negotiations have failed.

Студент має з'ясувати деталі, що його цікавлять (причину невдачі, обставини, через які це відбулося, тощо).

Можливі реакції студентів:

1. Why do you think so? Nobody says it was a failure.
2. Whose negotiations? Ours ? It can't be.

До **другої групи вправ** належать частково детерміновані вправи, які формують вміння спонукати до дії у вигляді припущення, прохання, бажання допомогти партнерові, співчуття з приводу чогось, тощо.

Надаємо приклад вправи на формування вміння висловлювати припущення:

- Suggest your idea.
- We should try to discuss the details (problems, contradictions) again.
- We'd better look for a way out (another attempt, some motivation).
- Let us try to reach a compromise, i.e being flexible.
- Probably we'll start building a new relationship with our partners (clients, customers).

Третя група вправ – частково детерміновані вправи. В них мовна реакція студента детермінується за допомогою образотворчої наочності. Студенти мають скласти реактивні репліки, тоді як ініціативні підказуються за допомогою наочності. Наприклад:

- The negotiators look disappointed and very tense.
- Probably they should take a break now.
- They are at a deadlock.
- Maybe, they have to take a ten minute break and have a cup of coffee or tea.
- The negotiators look happy and satisfied.
- I think they have reached the agreement.

Це лише приблизні висловлювання. Студенти повинні інтерпретувати наочність кожний по своєму, розширювати свої висловлювання і промовляти свої власні думки за допомогою введених фраз, котрі вже мають у своєму словниковому запасі: I think, I suppose, I believe, to my mind, in my opinion, I am sure, if I am not mistaken, it's very clear, there is no doubt, etc.

Після виконання вправ першого етапу у студентів повинні бути сформовані певні вміння реактивного мовлення на рівні діалогічної єдності і вони мають бути готовими до формування навичок діалогічного мовлення на рівні тексту. З цією метою студенти виконують різноманітні вправи на діалогізацію монологічного тексту, на відтворення діалогу за схемою його змісту в непрямій мові, які вимагають від них умінь продовжувати бесіду і закінчувати її. Наприклад вправи на завершення діалогу з опорою на середину, початок або кінець його.

Третій етап – формування самостійного вміння ініціативного і реактивного мовлення. Виконуючи вправи заключного етапу, студенти виявляють повну самостійність щодо вміння реагувати на висловлювання, водночас актуалізуючи ініціативне мовлення, використовуючи вивчені комунікативні типи і лінгвістичні єдності діалогу. Наприклад, вправи на формування вміння обговорювати протилежні точки зору.

Прослухайте завдання для кожного мовця і складіть діалог:

Першому студенту: Once you talked to your friend who told you the following: Nature gives us the best things in life. You are of a different opinion. Prove your point of view.

Другому студенту: Once you talked to your friend who said that civilization saved us from the cruelty of nature. You can't agree with him. Convince him of his being wrong.

На основі прослуханих завдань студенти складають діалог. Наприклад:

– Nature gives us the best things in life.

– Sure? Can't side with you. It is civilization which does everything.

– Oh, no. Nature gives us life and everything connected with it.

– Flooding, earthquakes as well. I say, civilization saves us from the cruelty of nature.

– Cruelty? Look around! Due to nature we have all wonders and beauties etc.

Вправи на формування вміння обговорювати протилежні точки зору можна скласти на основі будь-яких тем, що вивчаються, прочитаних текстів, поточних подій життя, та інше. Наприклад можна запропонувати такі теми: "The Problems of Globalization" (environment, unemployment) "Starting a new business", "Generation Gap". The advantages

and disadvantages of using the computers (mobile phones) і т.д.

Формування навичок самостійного ініціативного і реактивного мовлення звичайно починається з обробки різних запитань. Запитання – відповідь, об'єднані загальною темою складають міні діалог. Загальні запитання (Ти чув про це?) розвивають вміння слухати і реагувати на усвідомлену мову стверджуючи або заперечуючи. Розділові запитання (Ти згоден з цим, чи не так?) закріплюють структуру оповідального речення в поєднанні з коротким запитанням. На альтернативних запитаннях (Ти згоден з цим, чи у тебе є своя думка?) навчають імітації, вибору відповіді і трансформації запитання у повну відповідь. Спеціальні запитання (А яка твоя думка з цього питання?) потребує від студента елементів творчості у визначенні змісту відповідей і в самостійній побудові їх. Навички конструювання запитань і відповідей набуваються успішніше, коли типи запитань вводяться поступово не змішуються на одному уроці і тренуються на одномовних вправах. Вправи типу "Запитання – відповідь" розширюються введенням у тренування різних реплік, які підтримують, стимулюють бесіду, відображуючи ставлення мовців до предмету бесіди і один до одного. Отже, вправи, що, власне, підготовлюють діалог, спрямовані на оволодіння його компонентами – лексико – граматичними моделями різних реплік; вони дають можливість виробити швидкість реакції на почуте.

До них належать такі вправи: – Імітація реплік; повторення з модифікацією (наприклад, скорочення репліки); заучування зразків; завершення, розширення та звуження репліки; заміна окремих слів репліки синонімами; заповнення пропусків у репліці завченим висловом; складання

реплік за зразком, за ключовими словами з опорою на малюнок; трансформація запитань у відповіді і навпаки; відновлення пропущених реплік в діалозі, зміна змісту репліки на протилежне, зміна у репліці місця або часу дії, предмета або діючої особи; уточнення недопочутого і інше.

Тренуючи окремі репліки, слід розрізняти моделі початку діалогу (Зразок: Послухайте...Скажіть, будь ласка..) і його продовження (що до мене, то..., А я, навпаки, вважаю...).

Керування мовною діяльністю потребує значної та напруженої творчої роботи від викладача. Ефективність мовного спілкування в навчальних умовах залежить багато в чому від точності інструкцій до виконання завдання. Викладач виступає одночасно в ролі режисера, слухача та суфлера. Він залучає студентів до роботи, активізує їх, націлює їх увагу; попереджає можливі відхилення від теми та від мовної норми; прогнозує ускладнення у змісті і помилки мовної норми. Опитування студентів важливо організувати таким чином, щоб відповідь попереднього не вплинула негативно на виступ наступного і не збентежила його. Такий вплив можливий у тому випадку, коли індивідуальні характеристики інтелекту студента, їх психологічний тип контрастують на користь першого (гнучке творче мислення, висока психічна активність, емоційність, швидкість реакції одного студента і пасивність, сповільнений темп мови іншого). Для діалогу підбирають психологічно сумісних студентів. Враховуються особливості їх мислення, реакція на мову, темп мовлення, уміння спонукати співрозмовника до висловлювання, а також підготовленість студентів в іноземній мові. Неправильний підбір співрозмовників, непродуманий порядок опитування студентів, нечітко сформульовані інструкції викладача знижують якість мови.

При оцінці мови враховується словник і структури, які використовують студенти, правильність оперування ними, час вербальної реакції, активність, ініціативність.

Досвід такого навчання дає змогу зробити такі висновки:

1. Студенти вузів недостатньо володіють навичками реактивного мовлення. Їх потрібно спеціально навчати цього виду мовлення.

2. Треба виділити специфічні вміння реактивного мовлення, які слід враховувати при створенні серії вправ з цього виду мовлення.

3. Формування вмінь реактивного мовлення має здійснюватися поетапно.

4. Доцільно організувати вправління на основі комплексу вправ, які відповідають трьом етапам: 1) формування навичок реактивного мовлення на рівні діалогічної єдності; 2) формування навичок реактивного мовлення на рівні тексту; 3) формування самостійного вміння ініціативного і реактивного мовлення.

Використана література:

1. Морева Н. А. Современная технология учебного занятия / Н. А. Морева. – М. : Просвещение, 2007.
2. Рогова Г. В. Methods of Teaching English / Г. В. Рогова. – М. : Просвещение, 2007.
3. Берман И. М. Методика обучения английскому языку / И. М. Берман. – М. : Просвещение, 2008.
4. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 2010.
5. Пасов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пасов. – М., 2005.
6. Brumfit S., Johnson K. The Communicative Approach to Language Teaching / S. Brumfit, K. Johnson. – Oxford, 2010.
7. Настольная книга преподавателя иностранного языка : справочное пособие. – Минск : Высшая школа, 2005.
8. Capps R., O'Connor J. K. Fundamentals of Effective Speech Communication / R. Capps, J. K. O'Connor. – Cambridge, 2004.
9. Byrne D. Teaching Oral English / D. Byrne. – Ldn, 2007.
10. Dickinson L., Maclin R. Varieties of Spoken English / L. Dickinson, R. Maclin. – Ldn, 2008.

ОРЛОВА Н. И., ФЕДЕНКО О. А. Обучение студентов реактивной речи.

Статья посвящена актуальной и сложной для студентов проблеме овладения диалогической речью. Авторы обращают внимание на особенности обучения речевому общению как виду речевой деятельности, методические и психологические аспекты вопроса. Даны рекомендации по систематической работе преподавателя с материалом для развития разговорной практики.

Ключевые слова: подготовленная и неподготовленная речь, навыки и умения, диалогическая речь, реакция, спонтанность, речевая деятельность, мотивация, предварительные упражнения, развитие навыков говорения, индивидуальные особенности, последовательность введения.

ORLOVA N. I., FEDENKO O. O. Teaching students how to react when speaking.

The article dwells upon the urgent and complicated problem of mastering dialogue. The authors draw the reader's attention to the peculiarities of teaching communication as a kind of language activity. Methodological and psychological aspects of the problem are considered here as well. There are some recommendations for the teacher's systematical work with the material for oral practice.

Keywords: prepared and unprepared speech, habits and skills, dialogue, reaction, spontaneity, language activity, motivation, preliminary exercises, developing speaking skills, individual peculiarities, sequence in presenting..

Павлов Ю. О.

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

**ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА
У ПТНЗ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

У статті наголошується на тому, що реалізація навчально-виховних цілей щодо формування професійного здоров'я майбутніх фахівців у ПТНЗ, має передбачати організацію відповідних психолого-педагогічних умов із дотриманням наукових положень стосовно розвитку навичок самоконтролю у дотриманні принципів здорового способу життя та оптимальної